De wereldvrede en het zondenregister van engelachtige publieke opinies

J. R. Evenhuis

journalist

Aan het einde van *Years of upheaval* (1982), het bijna dertienhonderd bladzijden tellende boek waarin Henry Kissinger achttien stormachtige maanden (begin 1973 - midden 1974) van de Amerikaanse buitenlandse politiek beschrijft, komt één appendix voor. Het bewijst hoe moeilijk waarheden doordringen, niet slechts in dictatuurstaten maar ook in democratieën waar de media een grote rol spelen. Het is bijna onmogelijk geworden verkeerde interpretaties van die media, wanneer zij eenmaal de ronde hebben gedaan, weer recht te zetten.

Hier gaat het om de Amerikaanse bombardementen op Cambodja in 1973. Kissinger doet in zijn boek alle moeite die in een juiste historische context te plaatsen en toont duidelijk aan dat de Amerikaanse media een ontzettende demagogie ermee hebben bedreven die alleen tot voordeel van de tegenstander strekte. In 1979 werd die demagogie om zo te zeggen gecanoniseerd in William Shawcross' *Sideshow: Kissinger, Nixon and the destruction of Cambodia,* een boek dat de Khmer Rouge feitelijk ontlastte van al het kwaad dat die fanatiekelingen intussen over het land hadden gebracht.

Wat kan men in zo'n geval voor de historische waarheid doen in een land waar media zozeer in beslag worden genomen door hun antagonisme tegen de eigen regering dat zij elke zin voor een democratische staatsraison kwijtraken? Een van de wegen — ervan afgezien dat een protagonist duizenden bladzijden aan memoires produceert waarin hij verkeerde interpretaties rectificeert, maar zich daarmee uiteraard ook zelf op het terrein van de media begeeft — toont het voornoemde appendix. Het behelst een memorandum ,,for the Historian of the State Department" van twee Amerikaanse diplomaten die in 1973 aan het hoofd van de ambassade in Phnom Penh stonden, heel goed wisten wat er zich toentertijd afspeelde, in 1979 dat boek van Shawcross lazen, vaststelden dat zijn voorstelling van zaken op geen enkele manier met de werkelijkheid klopte, en die werkelijkheid nu ten minste voor een toekomstig historisch onderzoek wilden bewaren.

Misbruikte vrijheid

Mediastaten hebben op dictatuurstaten dus wel de vrijheid voor, maar die vrijheid houdt ook in dat de media de vrijheid hebben het publiek jarenlang ten aanzien van belangrijke gebeurtenissen volkomen op een dwaalspoor te leiden. Dictatuurstaten staan bij voorbaat op gespannen voet met de waarheid. Mediastaten willen niets liever dan die waarheid zo snel mogelijk achterhalen, en vandaar dat va-et-vient van hun media-op-reis. Maar zij maken het zich daarbij meestal veel te gemakkelijk. Zij verdiepen zich niet echt in de problemen ter plaatse.

Hoe dat ook zij, ten aanzien van die bombardementen op Cambodja werden de feiten compleet omgedraaid; Kissinger (blz. 336):

It was North Vietnam that occupied portions of Cambodia in 1965 to implant military bases from which it killed Americans and South Vietnamese for four years before there was any American response — and that response was limited to the narrow border where the North Vietnamese sanctuaries were located.

Daarvan werd, door Amerikaanse media, gemaakt dat ,,Cambodia was a peaceful, happy land until *America* attacked it". Een ,,absurde mythe", zegt Kissinger, en in dat ene appendix in zijn hele boek wordt het ook puntsgewijs aangetoond.

Walter Lippmann, zelf een zeer bekende journalist, schreef in 1955 in zijn boek *The public philosophy* dat westerse democratische regeringen gevaar liepen omdat in politieke zaken het oordeel van de mensen die zich in de problemen hadden

verdiept steeds meer werd opgeofferd aan de grillen van een ongeïnformeerd maar groot publiek. En ,,where mass opinion dominates the government, there is a morbid derangement of the true functions of power".
De vrijheid van meningsuiting is mettertijd dan ook meer een vrijheid van gevoelsuiting geworden, en op gevoelens is nog nooit een goede politiek gebaseerd geweest. De media zijn noodgedwongen met deze tendens meegegaan. Wat zij hun vrijheid van meningsuiting noemen, heeft met een goede mening over íéts vaak minder te maken dan met het recht eenvoudig iets naar voren te mogen brengen, ook als het dan per slot van rekening op níéts blijkt te zijn gebaseerd. Zo stelde Thomas de Quincey eens vast:

Rarer than the phoenix is that virtuous man who will consent to lose a prosperous story on the consideration that it happens to be a lie.

Er is echter een andere, op het eerste gezicht veel onschuldiger, weg om waninformatie tot stand te brengen, namelijk dat de journalist zijn taak opvat als een bijdrage aan de romantische gevoelens van zijn tijdgenoten. Vooral de berichtgeving over andere landen pleegt daaronder te lijden.

Er is de laatste tijd veel sprake van geweest dat buitenlandse correspondenten de rapportage van diplomaten voor een groot deel overbodig zouden hebben gemaakt, maar daarbij kan gemakkelijk een belangrijk verschil uit het oog worden verloren: die diplomaten zullen, als zij goed zijn, hun werk als specialisten verrichten; zij zullen zich niet in algemeenheden verliezen.
Algemeenheden die bij het thuispubliek in de smaak vallen, zijn daarentegen min of meer de stof van de buitenlandse correspondent, en een romantische algemeenheid is in dat verband zonder meer het aantrekkelijkst, evenzeer voor kranten die kwaliteit willen brengen als voor uitgesproken sensationele bladen.
Robert Darnton, een Amerikaanse historicus die enige tijd voor *The New York Times* in Londen heeft gewerkt, herinnerde zich later:

The foreign desk devoured everything about the royal family, Sir Winston Churchill, cockneys, pubs, Ascot, and Oxford. We wrote about the England of Dickens, and our colleagues in Paris portrayed the France of Victor Hugo, with some Maurice Chevalier thrown in. (Writing news and telling stories, in *Daedalus* 104,2)

Die aanpak is, zoals wij al aangaven, op het eerste gezicht onschuldig. En wellicht was er zelfs veel voor te zeggen dat naties op deze vriendelijke wijze over elkaar werden ,,geïnformeerd". De zaak kreeg echter een andere kant toen die romantische correspondenten werden gestuurd naar landen waar totalitaire machthebbers veel over hun regimes hadden te verbergen en nu bewust die correspondenten — overigens zelden de taal van het land machtig — met sprookjes voerden; voor zover zij hen, wat bijna even dikwijls gebeurde, al niet volledig voor hun ideologie wisten in te palmen!

Meten met twee maten

In *Years of upheaval,* het tweede deel van zijn memoires, komt Henry Kissinger op diverse plaatsen terug op een kwestie die hem, in de tijd toen hij de Amerikaanse buitenlandse politiek dirigeerde, de grootste moeilijkheden heeft berokkend. Hij noemt het, op blz. 311, de ,,zelfhypnose die eerlijke en serieuze lieden ertoe brengt hun morele verontwaardiging te concentreren op wat zij voor conservatief houden". Zo staan — schrijft hij — de kranten vol met kritiek op autoritaire regimes, tot op het moment dat zo'n autoritair regime dan eventueel in een heel aardige democratie blijkt te kunnen overgaan. Daarentegen zijn dezelfde moralisten bijna apologetisch als zij worden geconfronteerd met de wreedheden van de ,,volksdemocratieën" van Oost-Europa, de linkse tirannieën van de Derde Wereld en (indertijd) met de communisten van Noord-Vietnam. Toch heeft zich dáár nog nooit zo'n gunstige wending in de richting van een democratischer bewind voorgedaan.

Kissinger zegt het niet met zoveel woorden, maar men legt hem zeker niet verkeerd uit als men stelt dat die ,,eerlijke en serieuze lieden" volgens hem een gróter gevaar voor een democratie opleveren dan zelfs de autoritaire machthebbers waartegen zij zich zo vol verontwaardiging plegen te richten. Wat is namelijk het geval?

Tenzij autoritarisme onmiddellijk in totalitarisme overgaat — en dat kan gemakkelijk gebeuren in staten waar het aan politieke krachten in het centrum ontbreekt — is de weg altijd van autoritaris-

me naar meer democratie gegaan. Dat heeft echter een versterking van de staat meegebracht. ,,Geen 18e-eeuwse Europese koning kon inkomstenbelasting heffen of zijn onderdanen aan militaire conscriptie onderwerpen. Het was, paradoxaal genoeg, het meeregeren van het volk dat het de autoriteiten mogelijk maakte steeds meer eisen aan dat volk te stellen. De mensen kunnen zich per definitie niet zelf onderdrukken. Dus waren zijn verlangens, zoals die nu in zijn naam door parlementen werden geuit, absoluut. De groei van de staat hield gelijke tred met de toeneming van dit populisme."
De ,,eerlijke en serieuze lieden" in een democratie, die echter zo merkwaardig apologetisch omgaan met totalitaire regimes terwijl zij tegelijkertijd zo verschrikkelijk boos zijn op autoritaire, zijn zo alleen te begrijpen als degenen die nòg meer staat willen, zij het dan misschien niet bewust maar onbewust. Hun anticonservatisme richt zich daarmee in feite mede tegen hun eigen democratische staat. Want wat de machtsbevoegdheden van een staat aangaat, laat een democratische staat in vergelijking met een totalitaire staat inderdaad te wensen over. In zoverre is de laatste ook ,,progressiever".

Helaas valt er met die mensen, zo hyperkritisch ten aanzien van ,,autoritaire" resten in de eigen democratische staat maar onbewust verlangend naar een nog sterkere, moeilijk te praten. Kissinger schrijft:

Never mind that the 'progressive' regimes maintain domestic order — the test apparently applied for the loyalty of the population — because they are totalitarian and that some conservative regimes face turmoil simply because they have neither the theory nor the apparatus for effective repression. Never mind that conservative regimes leave their neighbours alone, while Soviet military power imposes its will on a global basis in the name of a universalist doctrine.

Met het Westen bevriende staten, die nog niet zo ver zijn als het Westen zelf, wordt door de ,,eerlijke en serieuze lieden" geen enkel respijt gegeven; die tonen zich vaak ook eerder tevreden als een autoritarisme in totalitarisme omslaat (Zuid-Vietnam en Iran) dan wanneer het zich tot een democratie ontwikkelt (Spanje).

Onze tijd heeft meegebracht dat er nog slechts weinig beroepen zijn die geen specialisten nodig hebben om naar behoren te kunnen functioneren. Misschien zijn er slechts drie die nog generalisten (om de tegenstelling tot de specialisten een naam te geven) toestaan, respectievelijk vereisen: rechters, geestelijken en journalisten. Die categorieën zouden zichzelf te kort doen als zij zich niet de vrijheid zouden geven het terrein van de specialisten te betreden. De maatschappij verwacht dat ook van hen. Vrijheid van rechtspraak, vrijheid van godsdienst en vrijheid van meningsuiting heten de postulaten waarop hun werk is gebaseerd.
Van deze drie vrijheden is het nu ongetwijfeld de laatste die de meeste problemen opwerpt. Specialisten zullen in de meeste gevallen een rechterlijke uitspraak nog wel respecteren. Voor godsdienstige bezwaren hebben zij eveneens begrip, al was het alleen maar omdat het geval zich tegenwoordig niet meer zó vaak voordoet. Maar een generalist in de vorm van een journalist wordt voor hen een steeds grotere ergernis. Want wat is de kwestie?
Het is steeds moeilijker geworden die vrijheid van meningsuiting nog min of meer letterlijk op te vatten. Waarover kan in deze tijd van specialismen een journalist ten behoeve van zijn publiek zich nog een mening vormen die níét noodgedwongen hoogst oppervlakkig is en vrijwel elke specialist ten aanzien van de manier waarop hij aan het publiek wordt voorgesteld moet teleurstellen?

Hoe betrouwbaar is de openbare mening?

Trots op haar vrije publieke opinie behoort echter tot het wezen van de democratie. Die publieke opinie wordt ook meestal geacht haar beste reserve te zijn, voor het geval een democratisch stelsel spaak loopt of democratische politici hun krediet verspelen.
Nu is echter één ding merkwaardig: ondemocratische staten die concessies van democratieën willen, hebben het allang opgegeven zich daarbij in de eerste plaats tot haar regeringen te richten; zij doen dat liever via de publieke opinie, en niet voor niets. Hoe staat het dus met de uiteindelijke betrouwbaarheid van die publieke opinie?
Voor een goed antwoord moet men helaas niet bij de politicologen zijn, die draaien hier meestal in een vicieuze cirkel rond. En de pers is een nog

slechtere vraagbaak, met haar neiging de gepubliceerde opinie voor de publieke opinie te houden.
Zou het kunnen zijn dat wij over onze publieke opinie pas enigszins realistisch geïnformeerd kunnen raken als wij te rade gaan bij hen die haar weloverwogen bij zichzelf niet toelaten? Hitler bijvoorbeeld deed alles om haar af te schaffen, maar bij alles wat hij de democratieën kwalijk nam, was nu juist nooit haar publieke opinie: daarmee was hij wel oprecht blij. Hermann Rauschning waarschuwde in de jaren '30 dat Hitler voor zichzelf van die democratische publieke opinies heel wat verwachtte. ,,Zij zullen onze grootste bondgenoten worden", daarvan was hij zeker. En het liep voor een groot deel ook zo. De publieke opinies gingen nog eerder voor hem door de knieën dan zelfs de slapste regeringen. Met kwaliteit als zodanig is een publieke opinie dus zeker niet gelijk te stellen.
Zelfs de Amerikanen beginnen daar nu een beetje achter te komen, en dat wil wat zeggen voor een land dat van alle landen van de wereld zijn politiek het allermeest op de publieke opinie baseert. Een belangrijke factor daarbij zal wel zijn dat zij thans ook aan de intimidaties van ondemocratische staten blootstaan. Vóór het atoomtijdperk was het in zekere zin gemakkelijk de Amerikaanse buitenlandse politiek van die publieke opinie te laten afhangen want hoe grote fouten er op die manier ook werden gemaakt, de wereld was zo groot en de veiligheid van Amerika zelf hoefde niet direct te lijden onder die fouten. Thans kunnen flaters van de publieke opinie in eigen vlees snijden.

Tussen de periode waarin een Amerikaanse publieke opinie vrij onbekommerd een ,,mening" kon hebben over nagenoeg alles wat zich in een grote wereld voltrok, en de huidige, waarin ook zij begint te beseffen dat er toch meer problematiek in haar traditionele afgodsbeeld zit dan zij dacht, lag Vietnam.
Waarom was dat het veel geciteerde ,,trauma"? In de eerste plaats natuurlijk omdat ,,achieving Americans" daar smadelijk faalden in een militaire taak die zij zichzelf hadden opgelegd. Er was echter nog iets anders, dat de Amerikanen eerst met veel zelfbedrog van zich af wisten te zetten maar dat mettertijd niet verborgen kon blijven.
Wat was de rol van het afgodsbeeld in deze affaire geweest? Lag het nu werkelijk uitsluitend aan een ,,slecht" Pentagon dat Amerikaanse troepen zich in Vietnam hadden geëngageerd? En lag het aan een engelachtige publieke opinie dat die interventie werd beëindigd?
Nee, zó mooi was het niet geweest, al zou de Amerikaanse televisie het dan graag doen voorkomen alsof zij het was geweest die de Amerikanen van het trauma had verlost. Amerikaanse generaals waren pertinent niet de eersten die vonden dat Amerika in Vietnam moest interveniëren. Niet alleen het einde van de Amerikaanse interventie maar evenzeer het begin daarvan was door de Amerikaanse publieke opinie gewenst. En wat die *holier-than-thou*-televisie aangaat, die kon zich de uitspraak van de Amerikaanse schrijver Michael Arlen aantrekken:

Television helped get us out of Vietnam, but it also helped march us in.

Dat is punt één ten aanzien van het afgodsbeeld: het lachte een populaire president als Kennedy toe toen hij aan de affaire begon. Tegen zijn opvolger Johnson stak het echter, onder steeds lelijker grimassen, de tong uit; en de man bezweek daaronder hoewel hij toch niets anders had gedaan dan hetgeen de Amerikaanse publieke opinie had gewenst op de een of andere wijze tot een einde te brengen. Is er een beter voorbeeld denkbaar van de ontoereikendheid van de publieke opinie als basis van een politiek?
Maar de bezwaren gaan verder, het zondenregister van die meestal voor zo engelachtig gehouden publieke opinie is nog lang niet uitgeput met haar wisselvalligheid en haar gemakzucht. Want wat dat laatste betreft kan er weinig twijfel over bestaan dat zij aanvankelijk de Vietnamese oorlog van Kennedy toejuichte omdat zij dacht dat het wel een gemakkelijke oorlog voor Amerika zou worden, en vervolgens de Vietnamese oorlog van Johnson veroordeelde omdat er geen eind aan kwam. Bovendien werden daarvoor steeds meer jongemannen opgeroepen, en wat min of meer als een ideologische luxe was gestart — wij Amerikanen gaan vrijwillig naar Vietnam om daar het communisme tegen te houden — werd een zaak die steeds dieper in de existentie van de gemiddelde Amerikaan ingreep. En nu hoeft een volk zich natuurlijk niet te schamen dat het liever niet voor een misrekening van zijn publieke opinie sneuvelt, maar in dat stadium was het wel zeer unfair alle kwalijke gevoelens te deponeren op de stoep van

het Pentagon. En vooral op de stoep van het Witte Huis.

De Amerikanen onderhouden, zoals bekend, een zeer bijzondere relatie met hun presidenten. Zij zijn eigenlijk nooit figuren aan wie *als zodanig* vertrouwen wordt geschonken. Zij dienen meer de exponenten van een publieke opinie te zijn. De man kan nòg zo goed zijn, zodra een toch al wispelturige publieke opinie van ,,mening" is dat hij haar niet langer goed weerspiegelt — en tot die ,,mening" komt zij na ten hoogste twee jaar — wordt een afbraakproces ingeleid dat men kan vergelijken met de wijze waarop in de afgelopen jaren in Nederland talloze goede huizen zijn gesloopt, slechts om er een ander, wel moderner maar meestal slechter, voor in de plaats te stellen.
Om Johnson af te breken, én om aan het oog te onttrekken dat de Amerikaanse publieke opinie weer eens wispelturig was geweest, werd zo omstreeks 1965 een onderneming ingeleid die erop neerkwam een president niet direct met een geweer maar met een geïnstrumentaliseerd agressief quasi-moralisme te vermoorden. Daarbij werden alle positieve eigenschappen van deze president — hij was in elk geval stukken bekwamer dan zijn voorganger Kennedy die bij zijn dood politiek volkomen was vastgelopen en geen wetgeving meer door het Congres kon krijgen; velen houden hem voor de beste president die de Amerikanen na een eeuw in de schoot viel, zeker qua persoonlijkheid (vgl. M. Miller — *Lyndon. An oral biography.* New York (1980)) — welbewust verwaarloosd.
De bekendste leus waarmee hij werd afgemaakt, zo zal men zich herinneren, was die van de ,,credibility gap". Minder eufemistisch: de leugens waarmee hij in Vietnam de oorlog zou hebben laten escaleren zonder dat het Amerikaanse volk dat wist of wilde. Gelukkig waren er de engelachtige media die dat boze spel aan het daglicht wisten te brengen en de publieke opinie met de waarheid confronteerden.

De leugen achterhaald . . .

Wij zijn intussen twintig jaar verder. En met welke waarheid moeten wij ons steeds meer vertrouwd maken, vooral sinds de Noordvietnamese leiders van toen hun oude propaganda wat beu zijn geworden en het leuk zijn gaan vinden uit de school te klappen? Johnson heeft níét gelogen toen hij verklaarde dat hij zijn escalaties uitvoerde als antwoord op escalaties van de Noordvietnamese infiltraties in Zuid-Vietnam. Bovendien is de officiële Amerikaanse these, dat er van een echte Zuidvietnamese onafhankelijkheidsbeweging nooit en te nimmer sprake is geweest, volledig bewaarheid; de hele zaak stond van het begin af onder de totale controle van Hanoi.
De Amerikaanse media hadden echter zogenaamd ,,betere informatie", en aan de hand daarvan werd Johnson als een leugenaar voorgesteld. Helaas kan men die ,,betere informatie" thans vrijwel volledig traceren tot haar laatste bronnen: desinformatie-instanties in Hanoi, die directe verbindingen met de redactiebureaus van grote Amerikaanse bladen als *The New York Times* konden leggen.
Die hele Amerikaanse interventie in Vietnam was wellicht een fout, maar zij werd een dubbele fout toen dezelfde publieke opinie die haar had gewild de Amerikaanse troepen, nadat die er eenmaal waren, in de rug aanviel. Zo'n luxe van een volk dat in de loop van een buitenlandse oorlog tegen zijn eigen soldaten gaat vechten aan de kant van de tegenstander waartegen zij zijn aangetreden, had de militaire geschiedenis tot op dat moment nog niet vertoond. Het legendarische, dat de befaamde Duitse *Dolchstoss*-legende van na de Eerste Wereldoorlog nog had gehad, leek hier concrete realiteit te zijn geworden. En zelfs nu de Amerikanen min of meer zijn gaan inzien hoe de vork in Vietnam werkelijk in de steel heeft gezeten; en ook nu zij weten dat de meeste beelden van een ergerlijk, gruwelijk Amerikaans optreden in Vietnam die zij op hun televisie hebben te zien gekregen waarschijnlijk journalistenbedrog waren (een levende Vietcong is nooit een oor afgesneden, een cameraman vond het aardig iemand een mes te geven waarmee hij een dode Vietcong zijn oor afsneed; een levende Vietcong is nooit uit een helikopter gegooid, het ging om een reeds dode; en in een andere bekende reportage schoten mariniers niet zó maar de hutten van een dorp in brand, de reportage verzwijgt dat zij even tevoren uit die hutten onder vuur waren genomen), hoeven zelfs de meest flagrante voorbeelden van verslaggevers die zich voor het karretje van de desinformateurs in Hanoi hebben laten spannen nog niet te wanhopen aan een welwillend gehoor, als zij Ameri-

kanen willen uiteenzetten waarom zij zo gecharmeerd waren van die Noordvietnamese vorm van het communisme.
Een daarvan, de Australische correspondent Wilfred Burchett, schrijvend voor zo oncommunistische bladen als de *Daily Express* in Londen, heeft onlangs bij de uitgeverij van The New York Times zijn herinneringen gepubliceerd aan veertig jaar journalistiek werk aan allerlei randen van de vrije wereld waar een communistisch stelsel met kracht op drukte, van Berlijn tot Saigon (*At the barricades. Forty years on the cutting edge of history*. Times Books (1981)). Hij komt niet slechts zonder meer ervoor uit dat hij steeds met die stelsels heeft gesympathiseerd — alleen de Rode Khmers leken hem op een gegeven moment toch wel wat te ver te gaan — maar waarop hij zeer bijzonder trots blijkt te zijn, is dat hij ook politiek werk voor Ho en andere communistische leiders verrichtte. Zijn Australische pas raakte hij ermee kwijt maar zijn goede burgerlijke kranten nooit. In zijn herinneringen weet hij nog steeds niet of hij daarover blij moet zijn of dat het beter zou zijn geweest als hij zich regelrechter in dienst zou hebben gesteld van degenen die hun superioriteit reeds hiermee bewezen dat zij democratische publieke opinies zo nonchalant om hun vinger wisten te winden.
Het succes van de Noordvietnamese desinformateurs heeft inmiddels echter alweer een vervolg elders in de wereld gekregen. De Amerikaanse media, kennelijk zwerende bij het motto *Mundus (americanus) vult decipi, ergo decipiatur*, hebben sinds de Israëlische veldtocht in de Libanon de PLO ontdekt als bron van véél betere informatie over het Midden-Oosten dan welke andere ook. En zo wordt over de Amerikaanse publieke opinie nu al de onzin uitgegoten die PLO-leiders maar kunnen bedenken om de indruk te wekken dat zij Israël heus wel zullen weten te verslaan.

Opnieuw hetzelfde liedje

Hoe is het deze keer ertoe gekomen dat zo'n groot gedeelte van de Amerikaanse media frontaal tegen de officiële Amerikaanse politiek ingaat? Men schijnt verschillende aspecten te moeten onderscheiden, maar men kan die gemakkelijk herkennen, want het zijn weer precies dezelfde als die ten tijde van de Vietnam-oorlog al een rol speelden.
In de eerste plaats is Amerika weer eens in het stadium beland dat een president moet worden gesloopt. En dat kan uitermate geschikt geschieden door zijn politiek in het Midden-Oosten als een fiasco voor te stellen.

In de tweede plaats spelen de media schijnheilig in op het gelijk van de ,,underdog" — iets wat het in Amerika altijd doet — maar net als in het geval van de Vietnamese boer die midden in het oorlogsgeweld terechtkwam, wordt daarbij nooit de vraag gesteld onder welke omstandigheden de Palestijn in een Libanees vluchtelingenkamp het kind van de rekening kan worden. Het lag in het ene geval toch zeker eraan dat Hanoi die boeren exponeerde en in het andere dat de PLO die kampen als een soort buffer gebruikte! Bovendien kwam daarbij dat de PLO zich in de Libanon gedroeg alsof zij daar de baas was. De Libanezen konden zich met evenveel recht voor ,,underdogs" houden. Hoe dan ook, voordat de Israëli's aan het schrikbewind van de PLO in Beiroet een einde maakten, kregen de Libanezen te horen dat hun hoofdstad door die van elders gekomen lieden was uitverkoren om het ,,Stalingrad van de Israëli's" te worden. Daarvan kwam dan, na de gebruikelijke PLO-grootspraak, weliswaar niets, maar de Amerikaanse media hadden toen al de PLO ontdekt als de ,,underdog" die zij moesten steunen. In elk geval: de niet geringe nuance dat de PLO in Beiroet eigenlijk niets te zoeken had, kwam in die media zo weinig tot haar recht dat een Duitse correspondent in Amerika ontzet was over die dubbele moraal om enerzijds de Israëli's te kritiseren voor alles wat zij deden en anderzijds de PLO zonder meer te concederen dat zij in en met Beiroet mocht doen wat zij wilde:

. . . eine fremde Grosstadt, die Hauptstadt des Gastlands zur Vernichtung vorzusehen. Selbst Hitlers Generäle räumten Paris und Rom. (*Frankf. Allg. Z.*, 23 okt. 1982)

Kortom, de Amerikaanse publieke opinie stond weer eens bloot aan de verleiding de sentimentele schijn van een zaak voor het wezen van een politiek probleem te houden. Arafat c.s. doen nu alles om aan die tendens tegemoet te komen. Zij hebben er zelfs hun oude terrorisme voor afgezworen, al moet men nog zien of het daarbij blijft.

In de derde plaats: de sinds Vietnam maar al te bekende functie van speciaal het televisiemedium,

goedkope gevoelens bij de Amerikaanse achterban in werking te stellen onder het voorwendsel dat het daarbij gaat om ,,goede politieke moraal''. Nu wil echter het geval dat dat laatste precies coïncideert met de concrete commerciële belangen van dat medium, dus zijn kijkcijfers. En zo is het gekomen tot die vreemde paradox dat, zoals een van de beste Amerikaanse persorganen van het moment, *The New Republic*, heeft geschreven, zijn representanten nu ,,met een typisch Amerikaans mengelmoes van ignorantie, cynisme en grofheid van de ene crisis naar de andere vliegen met de opdracht nieuwe Vietnams te vinden, liefst met nieuwe Watergates erbij''.
De Amerikaanse televisie maakt sinds Vietnam een kijkfeest van alle wreedheden in de wereld die zij vermag te ,,coveren'', steeds onder het mom dat het zo goed is dat het publiek weet wat er aan de hand is. Maar die activiteiten hebben een dubbele bodem.

The purpose of this melodrama is not to awaken public opinion — TV can't properly be said to awaken anything — as to treat the viewer to an easy dose of rage and pity. This kind of manipulation is actually expressive of the subtlest bigotry, the most self-serving moralism. (M. Crispin Miller — How TV covers war. *The New Republic,* 29 nov. 1982).

Men kan in de vrije wereld van geluk spreken dat Amerika zoveel vrijheid heeft dat het er ook veel van kan verspillen. Toch wordt de zaak wat kritiek wanneer zijn wereldomvattende media zich thans zo consequent beijveren de zaken op hun kop te zetten en bijvoorbeeld een Thieu of een Begin met hun quasi-moralistische toorn te achtervolgen en daarentegen onmiddellijk erg positief te gaan doen als een Andropov propaganda voor zichzelf maakt door de wereld kond te doen dat hij gevoelig is voor jazz en abstracte schilderkunst.

Snijden in eigen vlees

Een publieke opinie, zoals die in Amerika wordt bespeeld, kan zo alles op losse schroeven zetten wat eens als een ferme officiële buitenlandse politiek is geïnaugureerd, en daarmee zijn wij terug bij ons uitgangsprobleem: kan men niet beter ook hier iets overlaten aan specialisten die zich niet zo door de populaire stemmingen van het moment laten meeslepen? Het is een impopulair onderwerp, die verschrikkelijke feilbaarheid van publieke opinies en de al even verschrikkelijke bigotterie die zij vaak uitstralen, maar er is ook nog zoiets als verifieerbaarheid en falsificeerbaarheid, en maar al te gemakkelijk bespeelbare publieke opinies kunnen uiteraard niet eindeloos doorgaan zichzelf te laten falsificeren. Er komt altijd wel een moment dat zij zich daarmee in eigen vlees snijden, zoals allerlei Westeuropese publieke opinies dat deden toen zij voor Hitlers redeneringen capituleerden alvorens hun legers aan de beurt kwamen.

Het probleem werd overigens al ruimschoots beseft in perioden toen die zo licht beïnvloedbare publieke opinie nog niet alles met zich meesleepte, de veiligheid van het eigen land incluis. In 1922 — dat wil zeggen toen die intimiderende usance van ondemocratische staten, behalve de gebruikelijke buitenlandse politiek rechtstreekse publieke-opiniepolitiek te bedrijven, nog pas in de kinderschoenen stond, behandelde Walter Lippmann het onderwerp ,,public opinion'' in een boek met die titel. Zijn conclusie was dat het totaal misplaatst zou zijn al te veel daarop te vertrouwen; zij weet in de regel zelfs niet waarom het in wezen gaat bij een kwestie waarover zij zogenaamd een opinie heeft:

The common interests very largely elude public opinion entirely, and can be managed only by a specialized class.

Die formulering toont aan dat de auteur in 1922 nog niet wanhoopte aan zo'n instantie die de fouten van een publieke opinie wel binnen de perken zou weten te houden. Hij zou echter spoedig ongelijk krijgen met zijn vertrouwen op die ,,specialized class'' als een barrière tegen haar ontsporingen. De rest van de twintigste eeuw stond in het teken van een steeds verder gaande uitschakeling van wat ,,expert opinion'' in strijd met ,,public opinion'' verklaarde. Ja, juist in Lippmanns eigen Amerika zou deze zaak het alleracuutst worden want daar vervulde de publieke opinie van oudsher een veel voornamere rol dan in Europa. Eveneens was het wantrouwen tegen elke groep met aanspraken op een speciale expertise, niet meer te controleren door de collectiviteit van de burgers, er bij voorbaat groter.

Unlike the citizenry of most countries Americans have, in the past, been held together not by a com-

mon sense of ethnic identity, but rather by a common ideology, by a sense that their institutions and their way of life represented something new and better. Thus, a loss of faith in the country's institutions is far more traumatic for Americans than it would be (or has been) for Frenchmen or Englishmen who have a very long 'tribal' historical experience on which to fall back. (S. Rothman — The mass media in post-industrial America, in: *The third century. America and the post-industrial society*. Hoover Inst. Press (1979))

Zo zal men het ook wel moeten verklaren dat de nederlaag in Vietnam zo'n groot trauma voor de Amerikanen is geweest. In Europa kon bijvoorbeeld een land als Frankrijk na de smadelijke nederlaag tegen de Duitsers in 1940 tot een zeer verregaande vorm van collaboratie met die zelfde Duitsers overgaan, uit een gevoel dat eigenlijk weinig met een trauma te maken had. Een Europese ,,stam" heeft zo zijn eigen, vaak niet erg enthousiasmerende wijze om door de ongunst van een tijd heen te komen. In 1944-'45 sloten de Fransen zich als vanzelfsprekend weer bij de overwinnende geallieerden aan.
In dat opzicht nu is Amerika met Europa niet te vergelijken, en het verschil is hoofdzakelijk dat alle oorlogen die het tot op dit moment heeft gevoerd niet, zoals in Europa, op zuivere machtspolitiek berustten maar dat zij òf het land werden opgedwongen, òf nu juist door de publieke opinie werden geëist. Met andere woorden: die oorlogen waren, voor zover zij geen noodzaak waren, een luxe van een publieke opinie die niet ermee tevreden wilde zijn dat de superioriteit van de Amerikaanse instellingen uitsluitend in Amerika zelf aan de dag trad maar, via om zo te zeggen evangeliserende oorlogen, tevens elders in de wereld. En dáárom was Vietnam zo'n groot trauma. Voor het eerst bleken toen, nog vóór de grenzen van de Amerikaanse militaire macht zichtbaar waren geworden (ten minste aan deze zijde van de atomaire ultima ratio), de beperkingen, de wanvoorstellingen en vooral de onbetrouwbaarheden van een publieke opinie die nooit een waarde op zichzelf kan vertegenwoordigen.
Hoe het ook zij, een publieke opinie was ten tijde van president Kennedy ervóór dat Amerika zich militair in Vietnam engageerde en al ten tijde van president Johnson ertegen. En vermoedelijk voorkwam de moord op Kennedy dat ook deze president even efficiënt werd afgebroken als hij was opgebouwd. Dan had in de straten niet ,,Hey, hey, LBJ, how many kids have you killed today?" maar ,,Hey, hey, JFK," enz., geklonken. Kortom, door die wispelturigheid zou niet de een maar reeds de ander het mikpunt van een politiek carnaval zijn geworden.
Carnaval of niet, het gevolg is wel geweest dat de Amerikaanse buitenlandse politiek van de twintigste eeuw zich bijna meer heeft moeten wijden aan allerlei syndromen in eigen land dan dat zij goed de kans kreeg een beleid uit te stippelen waaraan zij zich min of meer consequent kon blijven houden.

Het kardinale probleem

Wat ons nu echter het meeste moet interesseren, is de vraag of zulke carnavalisten — in Europa beheersen zij al de straat — ons gaan voorschrijven hoe de wereldvrede eruit moet zien. Wij kunnen slechts hopen dat de aanstekelijkheid van hun simplificaties de zaak zelf waarvoor zij heten te staan niet al te veel nadeel berokkent.
In *Years of upheaval* is volgens Henry Kissinger het ,,overwhelming problem of our age" hoe wij een nucleaire oorlog kunnen vermijden zonder voor nucleaire chantage te bezwijken en hoe wij het verlangen naar vrede ervan kunnen weerhouden in ,,appeasement" over te gaan.
Op dezelfde plaats waar hij dat schrijft, wijst hij erop waarom het zo moeilijk is in Amerika een goede consensus op dit punt tot stand te brengen. Om historische redenen zijn de Amerikanen nog niet aan het probleem toe. Daarvoor hebben zij een te lange traditie gehad dat hun land

. . . did not have to concern itself with the global equilibrium because geography and a surplus of power enabled it to await events in isolation.

Zo bestaan er nu minstens twee scholen die onderling sterk verschillen maar die beide hun wortels hebben in een feitelijke distantie van de wereldproblemen. Zij hebben dus de neiging die problemen te houden voor iets dat meer in hun eigen gedachtenwereld bestaat, niet in de realiteit daarbuiten. Die twee scholen zijn enerzijds de ,,liberals", anderzijds de ,,conservatives". De eersten, zo zegt Kissinger dan, zien buitenlandse politiek ,,als

een onderafdeling van de psychiatrie"; zij stellen betrekkingen tussen staten op één lijn met betrekkingen tussen mensen en gaan ervan uit dat dezelfde geesten die in het menselijke verkeer tot ontspanning kunnen leiden dat ook doen in het verkeer tussen staten. De laatsten zien haar daarentegen onder een „theologisch aspect": buitenlandse politiek is een verschijningsvorm van de eeuwige strijd tussen goed en kwaad, een strijd die men niet uit de weg mag gaan.
Kissingers conclusie is dat dit tweezijdige Amerikaanse idealisme, zowel van de liberale als van de conservatieve kant, noch een politiek van afschrikking noch een politiek van coëxistentie — de twee reële wegen die openstaan om de vrede te bewaren — tot een volledig succes kan maken. De liberale school zal altijd van een politiek van afschrikking vrezen dat zij in essentie een politiek van confrontatie is: zij zal liever haar toevlucht nemen tot eenzijdige blijken van goede wil om het niet tot zo'n confrontatie te laten komen, maar vernietigt daarmee natuurlijk de afschrikking. En de conservatieve school zal in elke coëxistentiepolitiek al gauw een pact met de duivel zien (*Years of upheaval,* blz. 238 e.v.).

Anno 1983 is duidelijk welke van de beide scholen op het ogenblik in Amerika domineert: de conservatieve variant van het idealisme. Nu is Amerika echter een land dat sterk wordt bepaald door zijn media, en die neigen bijzonder sterk naar de andere variant. Zij zullen dus zeer hun best doen om de Verenigde Staten in 1984 weer op een liberale koers te brengen. Er zijn enkele redenen om aan te nemen dat, na de afschrikking die president Reagan zo duidelijk als conditio sine qua non op de voorgrond heeft geplaatst, de coëxistentie daarbij weer zal worden geprezen als *de* talisman die in dit soort Amerikaans denken klaarblijkelijk altijd in petto wordt gehouden.

MAAK U NIET BEZORGD
dat u na dienstverlating de
MILITAIRE SPECTATOR
niet meer zult ontvangen:
als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van
de Krijgswetenschap vindt u hem maandelijks in uw bus!
Bovendien driemaandelijks Mars in Cathedra. Voor f 30,- per jaar!
(Buitenland f 40,-)
Snel een briefkaart aan de secretaris
DENIJSSTRAAT 135, 2251 HJ DEN HAAG
en uw bezorgdheid is over!